

Explaining the Effect of Space Quality as a Public Benefit In Reducing Earthquake Vulnerability Case Study: Region 1 of Tabriz Municipality

Seyed Karim Mousavi¹, Mahsa Faramarzi^{2✉}, Hossein Nazmfar³

1. Ph.D Student, Department of Urbanism, Islamic azad University of Marand, Iran. E-mail: Mousaviskarim96@gmail.com
2. Corresponding Author, Assistant Professor, Department of Urbanism, Islamic azad University of Marand. E-mail: M_faramarzi@yahoo.com
3. Department of Geography and Rural Planning, Faculty of Planning and Environmental Sciences, University of Tabriz, Tabriz, Iran. E-mail: nazmfar@uma.ac.ir

Article Info	ABSTRACT
Article type: Research Article	Objective : The concept of space quality is the product of various conditions and variables, which are actually the influential elements in space-geographical place. The objectivism of space plays a prominent role in every city and establishes mutual relations with critical situations such as earthquakes. In this article, the quality of space is considered as a benefit or a public good that has functional, perceptual and physical dimensions. The public benefit is not only considered in the conventional sense of urban services and their equal distribution, but it is a public benefit and good.
Article history: Received: 23 June 2024 Revised: 21 October 2024 Accepted: 23 October 2024 Published: 21 November 2025	Methods: we have first processed the components and indicators corresponding to each type and delimited the operational field of the research and with The use of the 5-point Likert model (totally agree to 5, and totally disagree to 1) has been proposed in a survey method and in the form of a questionnaire measuring the items of each indicator. The research method is descriptive and analytical. A number of 120 people have been questioned randomly from the residents of Zone 1 of Tabriz Municipality.
Keywords: Space quality, public good, vulnerability reduction, earthquake	Results: The research results indicate that the quality of space has a significant effect on reducing vulnerability to earthquakes
	Conclusions: The significant average of each type of social capital in the output of the U-Man Vitny test indicates that the reduction of vulnerability in the earthquake crisis in Tabriz region is dependent on the reproduction and reproduction of social capital at the scale of the street, neighborhood and city of Tabriz

Cite this article Seyed Mousavi, S.K., Faramarzi, M., & Nazmfar, H. (2025). Explaining the Effect of Space Quality as a Public Benefit in Reducing Earthquake Vulnerability Case Study: Region 1 of Tabriz Municipality. *Journal of Geography and Planning*, 31 (93), 355-372. <http://doi.org/10.22034/gp.2024.62233.3269>

© The Author(s).

Publisher: University of Tabriz.

DOI: <http://doi.org/10.22034/gp.2024.62233.3269>

Introduction

The reading of any urban building and structure requires the concept of environmental holism and therefore requires aesthetic perception. The urban landscape is at the heart of this image. An idea that is linked to the concept of quality of life in connection with the objectivism of image and urban landscape, which is the product of various conditions and variables, and these factors are actually influential elements in the geographical space-place. The aforementioned objectivism plays a prominent role in the urban public space and establishes mutual relations with the quality of life. If managers and urban decision makers and policy makers want to plan the quality of life of the citizens towards "better and more developed desirability and living", it is inevitable to pay attention to the object of image, landscape and public space, which is the place of formation of collective social relations, Yas. hopes, needs and capabilities, metaphors and references, tyranny and democracy, the idea of citizenship, etc., that in fact, in the new era of globalization, symbols and places, cities, make efforts to describe their distinctive characteristics.

Materials and Methods

The current research is a descriptive-analytical method based on library evidence and field observations. The statistical population of the research is Region 1 of Tabriz municipality, which was randomly surveyed from 120 residents of the streets of Region 1.

Results

Considering that both variables of space quality (independent) and vulnerability reduction (function) were measured at the distance level, Pearson's correlation test was used to measure their relationship. Items number one to thirteen in the questionnaire corresponded to the measurement of two independent variables and were subject to the above hypothesis. This test shows a positive and strong correlation between the independent variable of quality of life and the functional variable of reducing vulnerability to earthquakes. The result shows that for one unit of change in the independent variable, a value of 581 units of change in the function variable can be expected. Based on the above test, this prediction is two-way significant at the 95% level

Conclusion

Every physical phenomenon that happens in the urban space carries various non-physical results and wide socio-economic consequences. That is why many urban planning and design thinkers emphasize the fluid and diverse ontology of urban phenomena. In the general continuum of the morphology of Shahrtabriz, the physical condition of the streets and public and private spaces of the 1st area of Tabriz municipality, from the disturbance and mess caused by the presence of marginal tissues and cars in the 1st area, the lack of service level, education, health, and treatment, sports, green space, administrative, policing, urban and commercial facilities in region 1, lack of proper distribution of uses and services at the regional level, lack of proper functional and functional hierarchy in service or communication of the complex structure, high level of water stagnation in the region and the need for land drainage, the lack and uneven distribution of urban services, both quantitatively and qualitatively, and the lack of a hierarchical system of regional density and the problem of directing the population and more density to it (lack of people's tendency to more density in the region). ... it reduces the quality of the space and therefore the situation of vulnerability against the earthquake crisis is inappropriate. As stated in the hypothesis, there is a significant relationship between these two variables, i.e., the quality of space and the reduction of vulnerability to earthquakes in Zone 1 of Tabriz.

تبیین تاثیر کیفیت فضا به مثابه منفعت عمومی در کاهش آسیب پذیری زلزله

مطالعه موردی: منطقه ۱ شهرداری تبریز

سید کریم موسوی^۱، مهسا فرامرزی^۲، حسین نظم فر^۳

۱. دانشجوی دکتری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرند، گروه شهرسازی، مرند، ایران. رایانامه: Mousaviseyedkarim439@gmail.com

۲. نویسنده مسئول، استادیار شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرند، گروه شهرسازی، مرند، ایران. رایانامه: M_famarzi@yahoo.com

۳. استاد گروه جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران. رایانامه: nazmfar@uma.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	هدف: مفهوم کیفیت فضا محصول شرایط و متغیرهای مختلفی است که همین عوامل در واقع عناصر تاثیرگذار در فضا - مکان جغرافیایی است. اینکتیویسم فضا، در هر شهری نقش پررنگی دارد و با وضعیت های بحرانی مانند زلزله روابط متقابلی برقرار می کند. در این مقاله کیفیت فضا، به مثابه منفعت یا کالایی عمومی در نظر گرفته شده است که دارای ابعاد کارکردی، ادراکی و کالبدی است. منفعت عمومی صرفا به معنای مرسوم خدمات شهری و توزیع برابر آن ها نگرسته نمی شود بلکه منفعت و کالایی عمومی است. بررسی میدانی تاثیر کیفیت فضا و بهره مندی از کالاهای عمومی بر کاهش آسیب های ناشی از زلزله در منطقه یک شهرداری تبریز است.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۴/۰۳	روش: روش تحقیق توصیفی تحلیلی است. تعداد ۱۲۰ نفر به صورت تصادفی از ساکنان منطقه ۱ شهرداری تبریز مورد پرسشگری قرار گرفته اند.
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۷/۳۰	نتایج: نتایج تحقیق حاکی از آن است که کیفیت فضا در کاهش آسیب پذیری در برابر زلزله تاثیر معنی داری دارد.
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۸/۰۲	نتیجه گیری: میانگین معنادار هر یک از انواع سرمایه اجتماعی در خروجی آزمون U-Man Vitny نشان می دهد که کاهش آسیب پذیری در برابر بحران زلزله در منطقه تبریز به بازتولید و تکثیر سرمایه اجتماعی در مقیاس خیابان، محله و شهر تبریز بستگی دارد.
تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۸/۳۰	کلیدواژه ها: کیفیت فضا، کالای عمومی، کاهش آسیب پذیری، زلزله

استناد: سید موسوی سید کریم، فرامرزی مهسا، نظم فر حسین (۱۴۰۳)، تبیین تاثیر کیفیت فضا به مثابه منفعت عمومی در کاهش آسیب پذیری

زلزله، جغرافیا و برنامه ریزی، ۳۱ (۹۳)، ۳۵۵-۳۷۲.

<http://doi.org/10.22034/gp.2024.62233.3269>

© نویسندگان.

ناشر: دانشگاه تبریز.

مقدمه

خوانش هر بنا و سازه شهری مستلزم انگاره کل‌گرایی محیطی^۱ و از این رو نیازمند ادراک زیبایی شناختی^۲ است. منظر شهری در قلب این انگاره قرار دارد. انگاره‌ای که در پیوند با ابژکتیویسم فضای شهری به مفهوم وضعیت بحران پیوند می‌خورد که محصول شرایط و متغیرهای مختلفی است که همین عوامل در واقع عناصر تاثیرگذار در فضا – مکان جغرافیایی است. ابژکتیویسم مذکور در فضای عمومی شهری نقش پررنگی دارد و با کیفیت فضا روابط متقابلی برقرار می‌کند. به اعتقاد کوین لینچ مورفولوژی‌های شهری مدام در حال تغییر و تحول هستند و خود را با نیازهای جوامع تطبیق می‌دهند لیکن این تغییرات می‌تواند در جهت ارتقا یا تهدید باشد و وظیفه مدیریت بصری شهری این است که بستر تغییرات را تشخیص داده، عرصه تغییرات را کنترل کرده و فرایند مطلوب را هدایت نماید (ذکات، ۱۳۹۴: ۱). در حل مسائل اجتماعی فقط مشکل سیاست‌گذاری خوب وجود ندارد (روستایی و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۵۶) بلکه چنانچه مدیران و تصمیم‌سازان^۳ شهری و سیاست‌گذاران بخواهند کیفیت زندگی شهروندان را به سمت "مطلوبیت و زیست بهتر و توسعه یافته‌تر" برنامه‌ریزی کنند ناگزیر از توجه به ابژه‌ها و سیمای منظر و کیفیت فضا است که مکان شکل‌گیری روابط اجتماعی جمعی، یاس‌ها و امیدها، نیازها و توانمندیها، استعارات و اشارات، استبداد و دموکراسی، ایده‌شهروندی^۴ و ... است که در واقع در عصر نوین جهانی سازی نمادها و مکانها، شهرها، تلاشهایی به منظور توصیف ویژگی متمایز از خود انجام می‌دهند (نژاد ابراهیمی، ۱۳۹۹: ۴۴). المانهای تاثیرگذار در سیمای شهر متشکل از مجموعه‌ای از عوامل کالبدی، عوامل اجتماعی، اقتصادی و سیاسی و فرهنگی است. حیطه مربوط به کیفیت زندگی و سنجش آن شاید در هیچ زمانی به اندازه امروز وسیع نبوده است. اغلب متفکران در عرصه‌های مختلف علوم و سیاستمداران هرکدام از دیدگاه خاصی به این موضوع می‌نگرند (Baldwin & Leonard, 2002:1). حرکتی به سمت یک احساس بهتری بودن، شکوفایی، نتایج رضایت بخش از عوامل محیط بیرونی (Philips, 2006:24). چنانچه اشمیت هم به درستی اشاره می‌کند که فضا به خودی خود وجود ندارد بلکه تولید می‌شود (پیری و هاشمی، ۱۴۰۰: ۱۰۳). شهری شدن زندگی و حیات اجتماعی (پیری، ۱۳۹۰: ۱۴) باعث شده است تا اقتصاد پولی بیش از هر زمانی در انتظام اجتماعی – اقتصادی تاثیرگذار باشد چنانچه مراکز بزرگ شهری در جهان مدرن موجب تغییری در زندگی انسانی می‌شوند و مستلزم قابلیت‌های متفاوتی هستند از قابلیت‌هایی که شهر کوچک و حومه ایجاب می‌کند. این قابلیت‌ها موازی با اقتصاد پولی اند (کرایب، ۱۳۸۸: ۲۸۶-۲۸۷). کالای عمومی و منفعت عمومی مفاهیم متناظر و یکپارچه‌ای هستند یعنی زمانی کالایی واقعا عمومی است که منفعت عمومی داشته باشد. این دو مفهوم از زمان روم باستان وجود داشته است و در دوره‌های مختلف انگاره‌هایی از این مفهوم در نقاط مختلف وجود داشته (مانند جوامع مشترک‌المنافع کرامول (در دوره‌ی بعد از رنسانس). در اغلب این انگاره‌ها، بر خلاف حکومت‌های فتودالی وقت که عمدتاً منافع یک فرد در نظر گرفته می‌شد، تاکید بر روی جنبه‌ی عمومی بودن آن بوده که تقریباً در برگیرنده‌ی همه باشد. اما تفکر (دوره‌ی) روشنگری تغییری جدی در این مفهوم ایجاد کرد و تمرکز خود را بر روی منافع قرار داد (Alexander 2002: 227-228). ابژکتیویسم نقطه‌ی مشترک رویکردهای پیشین این بود که در عین حال هنجاری نیز بودند. سوژکتیویسم کالای عمومی متناظر بر رقابتی شدن اقتصاد سیاسی و عمدتاً از عصر روشنگری رخ داده است. مثلاً برای مدیسون (در آمریکا) منافع همواره متکثر و ذهنی بوده است. در این شرایط، فقط خود فرد است که می‌تواند منافعش را تشخیص دهد (Campbell and Marshall 2002: 166). توجه به کالای عمومی و منفعت عمومی در برنامه‌ریزی شهری به سال‌های بعد از جنگ جهانی دوم و مخصوصاً دهه ۱۹۶۰ میلادی بر می‌گردد. منفعت عمومی با هر تعبیری محور اصلی مباحث برنامه‌ریزی شهری می‌باشد

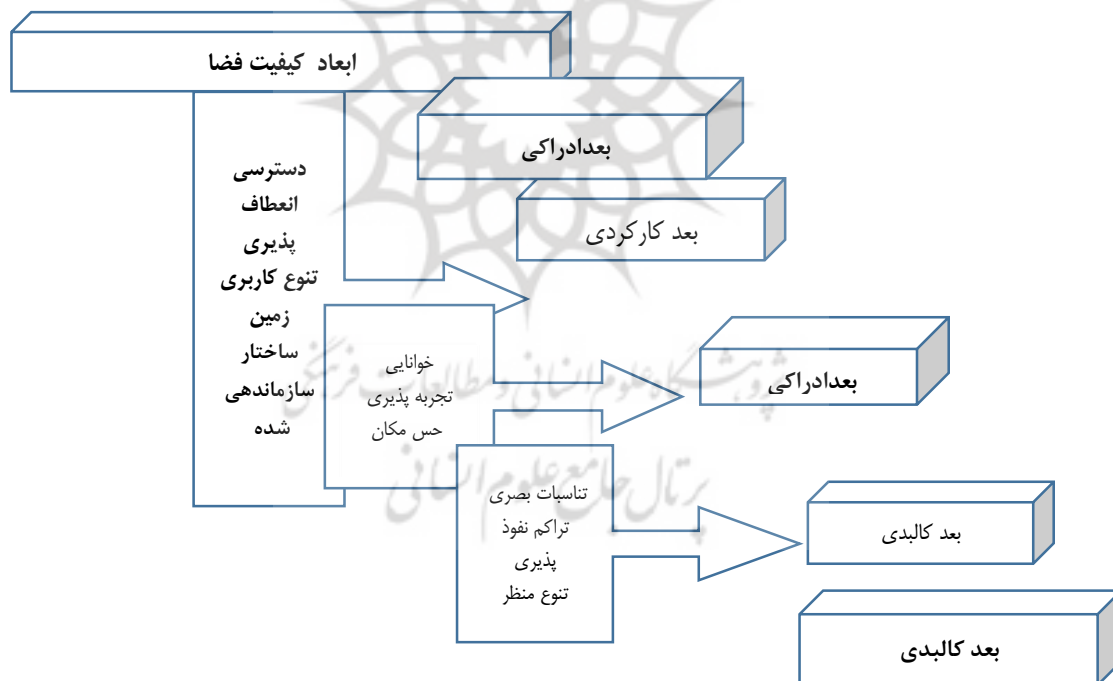
^۱ - Environmental holism

^۲ - Aesthetic perception

^۳ - Decision makers

^۴ - یکی از منادیان اصلی شهروندی در دنیای مدرن ژان ژاک روسو است. اولین جرقه‌های ایده‌شهروندی در ذهن روسو متأثر از فضای شهر پاریس در اوایل قرن نوزدهم بود

(Alexander, 2010: 12) و این امکان وجود ندارد که برنامه ریزان شهری بتوانند بدون وجود هیچ تلقی از منفعت عمومی، فعالیت خود را انجام دهند (Moroni 2004: 152). مشروعیت حضور و مداخله برنامه ریزی شهری به طور سنتی بر منفعت عمومی استوار بوده است (Moroni 2004: 151) بطوریکه می توان گفت، منفعت عمومی، یگانه استاندارد عمومی در بین تمام اشکال برنامه ریزی شهری بوده است (Mazza 1990:48). البته باید اذعان کنیم کیفیت فضا در شهرهای مدرن و سنتی با توجه به عنصر زمان تفاوت پیدا میکند. شهرهای سنتی دارای بافت ترکیبی و ارگانیک بوده اند و شهر در دوره ماقبل مدرن به طور طبیعی به همین صورت مجموعه ای از محلات و کوی ها ایجاد می شد (Tobias & Whal, 2020: 267) مهمترین وجه این نوع شهرسازی، مقیاس انسانی است (Jones, 2019: 131). کیفیت فضا در منطقه یک تبریز بسیار متباین است. گسل تبریز، وجود طبقات ناهمگون درآمدی، داشتن بافت فرسوده در کنار بافت های بسیار مدرن و دسترسی ناعادلانه نواحی مختلف این منطقه به خدمات شهری و... نیز از دیگر ویژگی های اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست محیطی منطقه یک کلانشهر تبریز است. از لحاظ توزیع گروه های اجتماعی و اقتصادی در سطح منطقه نیز، سهم گروه های بالا در منطقه ۱۶/۸ درصد، گروه های متوسط، ۶۸/۱ درصد و گروه پایین، ۱۵/۱ درصد می باشد. با توجه به این وضعیت فضای متباین از نظر کیفیت می تواند آسیب پذیری در برابر بحران زلزله را افزایش دهد. از این نظر مساله اصلی تحقیق این است که اگر کیفیت فضا را به مثابه کالای عمومی یا منفعت عمومی در نظر بگیریم با توجه به تباین پیش گفته درباره منطقه یک تبریز، آسیب پذیری در برابر بحران زلزله در این منطقه چگونه قابل تبیین است؟ در عین حال فرضیه تحقیق به شرح زیر است که در چارچوب مدل مفهومی بیان شده است: بین شاخص های کیفیت فضا در منطقه ۱ تبریز و کاهش آسیب پذیری رابطه معنی دار وجود دارد.

شکل ۱- مدل مفهومی تحقیق

پیشینه پژوهش

مطالعات داخلی

حق‌ی و همکاران (۱۳۹۶) در مقاله ارزیابی کیفیت منظر فضاهای عمومی مطالعه موردی میدان امام شهر همدان به روش میدانی کیفیت منظر یک فضای عمومی بر مبنای عوامل تشکیل دهنده مورد سنجش قرار دادند می دهند. نویسندگان تاکید می کنند که اگرچه ساده ترین برداشت از مفهوم منظر شهری را می توان مقیاسی فراتر از تک بناها قلمداد نمود، اما نباید آن را صرفاً در طراحی کالبدی (و بصری) خلاصه کرد. در پژوهش حاضر نیز تلاش شده است کیفیت منظر یک فضای عمومی بر مبنای عوامل تشکیل دهنده آن مورد سنجش قرار گیرد. تعداد پرسشنامه ها ۲۰۰ عدد در نظر گرفته شده است که بیش از ۶ برابر تعداد متغیرها است. با استفاده از تکنیک تحلیل رگرسیون چندمتغیره خطی مشخص گردید ۴ عامل «منظر رفتاری»، «تسهیلات عابر پیاده»، «منظر شبانه» و «بهداشت محیط» به ترتیب بیشترین تاثیر را بر کیفیت منظر میدان امام داشته اند.

مطالعات خارجی

نایجل تیلور (۲۰۱۴) در مقاله عناصر منظر شهری و هنر طراحی شهری، از طراحی شهری شهری به مثابه هنری یاد می کند که با استفاده از مواد خام عناصر منظر شهری می تواند تاثیرات زیبایی شناختی ایجاد کند. تیلور در این مقاله به روش کیفی و با استناد به زمینه گرایی بر عنصر زیبایی شناسی به مثابه کیفیت فضا و منفعت عمومی نگاه می کند. تیلور نتیجه می گیرد همین زیبایی شناسی بر تولید دو حس مکان و حس اجتماع تاثیر معنی داری دارد و زمینه را برای هویت جمعی شهر ایجاد می کند که در نهایت در زمان بحران های شهری موثر خواهد بود

روبینوویچ و زینسکا (۲۰۱۵) در مقاله " مطالعه چشم انداز میراث شهری " با استفاده از مدل های معمارانه سه بعدی و با بهره گیری از داده های تصاویر ماهواره ای و همچنین با استفاده از روش مقایسه میدانی بر شهرهای هلسینکی، لندن، پاریس، دیترویت و استانبول و رم و مادرید متمرکز شده اند. مقایسه ایشان از این نظر برای ما مهم است که نتیجه می گیرند محافظت از میراث شهری بخش مهمی از حفظ و ارتقا کیفیت فضا است. در برخی از شهرها در طول زمان مثل استانبول و رم بازگشت به محافظت گرایی میراث تاریخی بر کیفیت فضا افزوده است.

کمپل و مارشال (۲۰۱۹) در مقاله "کارایی گرایی نامطلوب: ارزیابی مجدد از علایق عمومی در برنامه ریزی شهری" بر موضوع کالایی شدن فضا و مصرف گرایی انبوه کالاها و تهدیدات ناشی از آن بر محیط زیست شهری و تولید بحران های فزاینده شهری تمرکز کرده اند. ایشان با استفاده از روش پیمایش میدانی در شهر مادرید اسپانیا متوجه می شوند که ساختارهای شهر مصرف گرا با بازنمایی در پاساژهای انبوه مصرفی زمینه ایجاد بحران ها و ناپایداری زیست شهری می کنند.

آلبرتی و وانگ (۲۰۲۲) در مقاله تنوع زیستی در منظر شهری با استفاده از روش شناسی کمی و مدل های آمار استنباطی بر حفاظت گرایی زیست محیطی منظر شهری به عنوان عنصری حیاتی در حفظ کیفیت فضا و اکولوژی شهری تاکید می کنند. ایشان در طول مقاله بحث مفصلی از آسیب های روانی ناشی از شدت کاربری زمین و فراموشی طبیعت و عناصر تنوع زیستی طبیعت به عنوان عناصر پایداری محیطی پیش می برند و نتیجه می گیرند حذف تنوع زیستی از رهگذر ساخت و سازهای انبوه محیط مصنوع باعث کاهش کیفیت فضا شده و نهایتاً حیات جمعی شهری ناپایدار می کند.

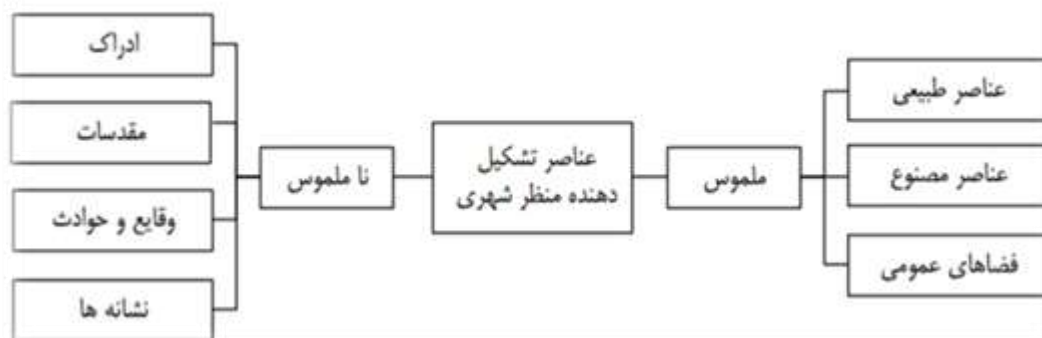
مبانی نظری

ساخت فضای شهری

فضای شهری بخشی از شکل شهر است که ناظر آن را دریافت می کند. در واقع منظری که بتواند تصویر واضحی از خود به جا بگذارد، می تواند نقش اجتماعی نیز داشته باشد. چرا که به مردم کمک می کند تا بدانند در کجا هستند (گوهری و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۹۷). نقش فضای شهری در هویت بخشی به شهر انکارناپذیر است. عناصری چون المان‌ها، فضاهای سبز، تجهیزات خیابانی، نماها، جریان آب، جزئیات تاریخی، سرگرمی، موسیقی و هنرهای خیابانی از آن جمله‌اند (Southworth, 2005, 157). گوردون کالن معتقد است: یک ساختمان، معماری و دو ساختمان منظر است و لنینج معتقد است: منظر شهری یک تصویر جامع و کلی است که ناظر از شهر بدست می آورد (احمدی و همکاران، ۱۴۰۰: ۴۶). منظر فضای شهری، همان چشم انداز یا بخشی از چشم انداز شهر، دیدی کریدوری از یک خیابان، یا دیدی محدود از یک فضای باز شهری است (امین‌زاده، ۱۳۹۴: ۱۰). فضای شهری تا قبل از دوران سرمایه داری و صنعتی، اگرچه تحت تاثیر نگرش‌های متفاوت متافیزیکی، مذهبی، فیلسوفانه، رمانتیک، طبیعت گرایانه و خردگرایانه قرار داشته ولی در مجموع شکل محیط در این دوران بیشتر از خلاقیت های فردی و ذهنی متأثر بوده است و با قوانین طبیعت هماهنگی داشته است اما از اواخر قرن نوزدهم، به فرآیندی کاملاً قراردادی برای تامین نیازهای مادی انسان شهرنشین تبدیل می شود (یوسفی و همکاران، ۱۳۹۳: ۴). در واقع مدرنیسم با طلب یک شکل عینی یکسان، سرپوشی بر فرآیندهای اجتماعی و اقتصادی می گذارد. عوامل تشکیل دهنده کیفیت فضای شهری عبارتند از (یوسفی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۰ و ۱۱):

- **مبلمان شهری:** در چهاربخش با کاربردهای تفریحی- رفاهی، زیباسازی، خدماتی و ترددی
- **لبه‌های شهری:** متمایز کننده فضاهای شهری
- **المان شهری:** المان شهری یک هنر مردمی در شهر که تاثیر زیادی پویایی یا ایستایی فضاهای شهری دارد موارد مذکور بیشتر بر منظر عینی شهر تأکید می‌کنند.

اهمیت کیفیت فضای شهری به عنوان واسطه ای میان انسان و پدیده شهر، به اندازه ای است که برخی اوقات در تعریف طراحی شهری گفته اند: طراحی شهری، مدیریت منظر شهری است بحران در کیفیت فضای شهری نشان دهنده بحران در طراحی شهری و بحران در طراحی شهری، نشان دهنده بحران در فرآیندهای توسعه و مدیریت شهری است (کوثری و ناصری، ۱۳۹۲: ۲).

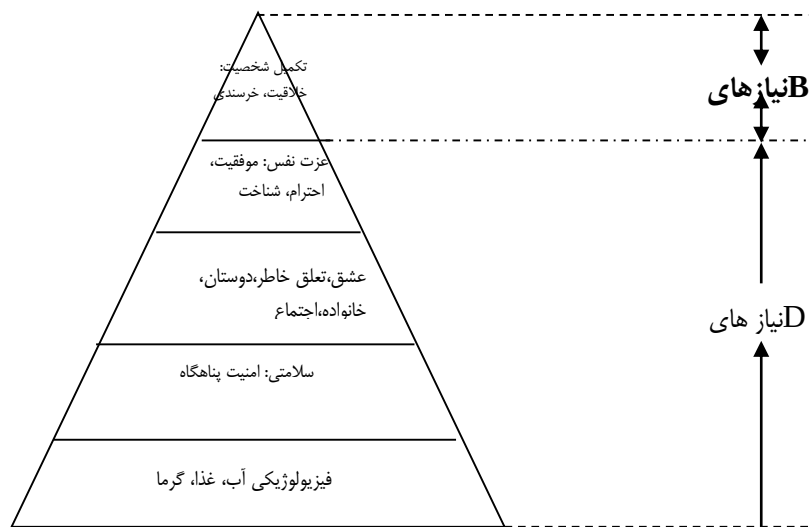
شکل ۱. عناصر تشکیل دهنده منظر شهری

در دوران اخیر، یکی از دلایل تغییرات کیفیت فضای شهری طی رشد سریع شهرها، توسعه آپارتمان‌های بلند مرتبه است که ممکن است تهدید جدی بر علیه مناظر تاریخی شهرها که طی قرن‌ها بوجود آمده‌اند، تلقی شود (Rubinowicz and 1395: 2015). به طور کلی فضاهای شهری اساساً پیچیده‌اند و تمایز، اتصال و فرآیندهای تاریخی منحصر بفردی از تعاملات اجتماعی، محیطی و تکنولوژیک در فضا و زمان را نشان می‌دهند (Alberti & Wang, 2022, 1029). حقی و همکاران (۱۳۹۶)، متغیرهای مؤثر بر منظر شهری را در ۴ دسته عمده طبقه‌بندی کرده‌اند:

- **کالبدی:** مبلمان شهری، تأسیسات شهری، ابعاد و مقیاس انسانی، محصوریت، یکپارچگی فضایی، کفسازی، جداره‌ها، المان‌های مرکزی، مسیر پیاده و...
- **عملکردی:** کاربری و فعالیت جداره‌ها، دستفروشان و دوره‌گردان، فعالیت شبانه، تردد وسایل نقلیه، رویدادهای فرهنگی و هنری و...
- **زیباشناختی:** پاکیزگی، نور و روشنایی، فضای سبز، رنگ‌آمیزی، تصاویر دیواری، تبلیغات شهری، تزئینات، آبنا و...
- **معنایی - ادراکی - احساسی:** هویت‌مندی، احساس امنیت، سرزندگی، وضعیت شنیداری و...

کیفیت کانسپت فضای شهری و هرم نیازمندی‌های مازلو

در اصل، توسعه شهری به عنوان یک مفهوم فضایی را می‌توان به معنی تغییرات در کاربری زمین و سطوح تراکم، جهت رفع نیازهای ساکنان شهر در زمینه مسکن، حمل و نقل، اوقات فراغت و غذا و غیره تعریف کرد (کرمی، ۱۴۰۳: ۴۶۴). کیفیت فضای عمومی و سیما - منظر شهری از نیازهای اصلی زندگی اجتماعی است. هوگ فریس، ایده‌اش از متروپل آینده را از طریق ترسیم سیمای آن بیان می‌کند و از دیدگاه فریس که مسحور شکوفایی فزاینده آسمانخراش‌ها در شهرهای آمریکایی است معماری بر زندگی شهروندان، اندیشه، احساس و رفتار به صورت مستقیم تأثیر دارد (ژوناس، ۱۳۹۴: ۴۲) و آلدو رُسی نوعی معماری بیانگر تداوم سنت همسایگی و خاطره جمعی را تعقیب می‌کند (هاروی، ۱۳۹۲: ۱۶۹). مفهوم کانسپت در طراحی چیزی شبیه گشتالت در روان‌شناسی است که به معنای [ادراک] به هم پیوستگی پدیده‌هاست وحدتی سازمان یافته که در آن تحولات هر جز از سرشت کل متعین می‌شود (بیانچینی، ۱۳۹۳: ۵۳). اندیشمندان مختلفی بر مفهوم نیاز و سلسله مراتب نیاز پرداخته‌اند. اما مهمترین آنها به صورت کلاسیکی توسط آبراهام مازلو مطرح شده است. در ادبیات مربوط با نیاز و ضرورت اولیه و ثانویه زندگی توجه کانسپت سیما- منظر به مثابه "کانسپت یا گشتالتِ کنش اجتماعی - اقتصادی" به طرز عجیبی مورد غفلت واقع شده است. سلسله مراتب نیازهای مازلو شامل پنج سطح و دو گروه اصلی است و اغلب به صورت یک هرم نشان داده می‌شود (شکل ۲) این هرم شامل پنج سطح و دو گروه اصلی است. چهار سطح اول اغلب به عنوان نیازهای نارسا نیازهای D نگرسته می‌شوند. این نیازها هم ارز نیازهای اولیه‌اند که معمولاً کنشها و سیاستهای متناسبی برای اطمینان از تامین آنها صورت می‌گیرد. سطح برتر شامل نیازهای وجودی انسان (B نیازهای B) هستند که شامل زیبایی، معنا، اعتماد، وحدت، عدالت، نظم، سادگی و غیره می‌باشد (Tweed and Sutherland, 2007: 64).

شکل ۲- سلسله مراتب نیازمندیهای مازلو

دستیابی به کیفیت زندگی نباید تنها بر سطوح پایین هرم تمرکز کرد. نگاهی گذرا بر این هرم نمایانگر آن است که روابط بین سطوح پیچیده است و ضرورتی برای تامین نیازهای سطح اول به صورت کامل و کمبود نیازهای سطح برتر وجود ندارد. آنچه از هرم سلسله مراتب نیازمندیهای مازلو برمی آید این است که یک فرد، از نیاز به اشیا و عناصر مادی به سمت برآوردن نیازهای درونی و روحی - روانی حرکت می کند. سیما - منظر مطلوب شهری دارای ابعاد انسانی و ابعاد کالبدی مطلوب هستند. جونا پایکینز بیان می دارد که گذران اوقات فراغت در فضاهای باز شهری فقط به عنوان لذت بردن از تنوع طلبی مطرح نیست، بلکه عنصری مهم در یک زندگی سالم محسوب می گردد. او معتقد است که ترس از دیگری و عدم اطمینان شهروندان به یکدیگر ناشی از عدم وجود فضاهای باز شهری مناسب است، جایی که انسانها بتوانند به راحتی با یکدیگر ارتباط داشته باشند. مشاهدات فضاهای خلق شده در کشورهای غربی نشان داده است که لزوما توجه به کالبد، فضاهای مطلوبی را ایجاد نمی کند. از همین رو ارتباط ابعاد کالبدی و انسانی در طراحی یک فضای مطلوب به مثابه یک کانسپت، در نمودار زیر نشان داده شده است. برای آنکه بتوان یک فضا را به عنوان محیطی خوب تلقی نمود، لازم است که فضا به نیازهای ابتدایی بشر پاسخ دهد اما گاهی اوقات موارد استثنا نیز دیده می شود که به طور مثال افراد حاضر می گردند در راه اعتقاداتشان از زندگی فیزیولوژیک خود چشم پوشی کنند. در برگردان طبقه بندی نیازهای گوناگون مازلو به طراحی، به جدول زیر می رسیم (جدول ۱).

جدول ۱- برگردان نیازهای مازلو به طراحی

نیازهای فیزیولوژی	پناهگاه
نیاز امنیت	امنیت فیزیکی و روانی
تعلق	نماد گرایی در محیط
خودشکوفایی	آزادگی انتخاب
نیاز به زیبایی	زیباسازی رسمی

منبع: رئیسی و دیگران، ۱۳۸۶: ۹

اما در محیط مصنوع شهری و در ارتباط با کیفیت فضای شهری، نیازهای تفصیلی دیگری نیز می‌توان طرح کرد که این نیازها و تجلی کالبدی شان در جدول زیر آمده است (جدول ۲).

جدول ۲- نیازهای انسان و ملاحظات طراحانه

نیازها	توضیح	ملاحظات طراحانه
راحتی	نیاز انسان به پناهگاه، محلی برای آرمیدن	ملاحظات اقلیمی، محل هایی برای نشستن، تامین ایمنی
آسودگی	آزادسازی فشارهای فیزیکی و روانی	عناصر طبیعی-آب، فضای سبز، مناظر آرام-نواحی بدون صدا، امنیت
حضور غیر فعال	نظاره گر بودن، مواجهه با مجموعه فضا	نگاه کردن مردم، نمایشگران، هنرهای عمومی، میلمان شهری، طرح های خاص
حضور فعال	تعاملات اجتماعی	فضای ثانوی، میلمان آزاد بعضی از فضاها باید فعالیت بدنی زیاد بطلبند قابلیت انطباق فضا برای مراسم برنامه ریزی برای فعالیت های خاص
کشف	لذت بردن از تجربه فضای جدید	مشاهده بخش های متفاوت و غیر قابل پیش بینی فضا و فعالیت های تباین طرح کالبدی فعالیت های برنامه ریزی شده پیچیدگی بصری بعضی فضاها بایستی فرصت اکتشاف را فراهم آورند.

منبع: رئیسی و دیگران، ۱۳۸۶

رضایتمندی از محیط سکونت به میزان رضایت در دو معیار واحدهای مسکونی و محله یا واحدهای همسایگی به طور مستقیم، و ویژگیهای شخصی، فرهنگی و اجتماعی وی به طور غیرمستقیم بستگی دارد. مدل های تجربی تحقیقات مربوط به کیفیت محیط های سکونت، میزان رضایت از واحدهای سکونت به عنوان یکی از معیارهای اصلی مطرح شده است. در شکل زیر جایگاه رضایتمندی از واحدهای سکونت در مدل سنجش کیفیت محیط سکونت نشان داده شده است (شکل ۳).

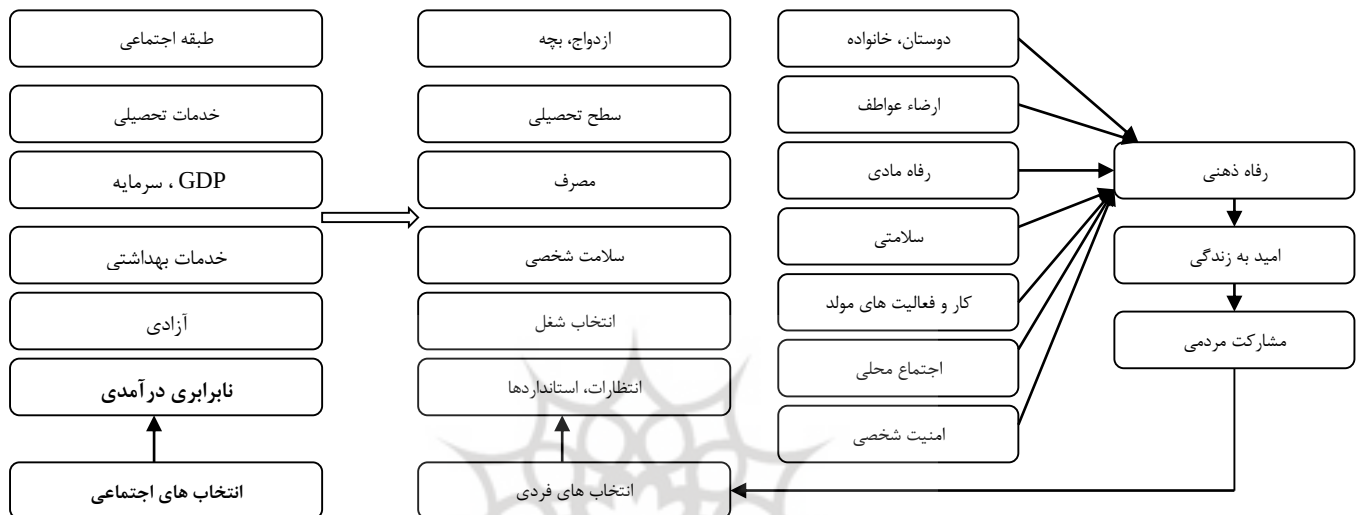

شکل ۳- مدل تجربی سنجش رضایتمندی از واحدهای سکونت

منبع: رفیعیان و دیگران، ۱۳۹۸: ۶۸

مفهوم کیفیت فضا متغیر مرکبی است که از چندین متغیر متأثر می گردد. تغییر در سطح درآمد مردم، شرایط زندگی، وضع سلامت، محیط، فشارهای عصبی، فراغت شادمانی خانوادگی، روابط اجتماعی و متغیرهای مشابه، به شکل مرکبی کیفیت زندگی و تغییرات آن را تعیین می کنند (Rahman, 2003: 1). در نتیجه کیفیت فضا مفهومی است که ارزش واقعی آن و اهمیت برنامه

ریزی برای شناخت آن در شهر زمانی آشکار می شود که بخواهیم به سیاست ها و برنامه های توسعه به ویژه در سطح شهر جهت داده و پارادیم های منسوخ توسعه اقتصادی- اجتماعی را اصلاح کنیم. کیفیت فضا به سان مفهوم بی شکل، چند لایه و پیچیده ایی با طیف وسیعی از عناصر (عینی، ذهنی، منفی، سطح خرد فردی و سطح بزرگ جامعه) می باشد که با هم در تبادل و کنش هستند (9: lawton, 2014): مفهومی چند وجهی که بررسی آن نیازمند اتخاذ رهیافتی میان رشته ای و فرا- رشته ای دارد. ساختار کیفیت فضا در ارتباط با سیما - منظر شهری در شکل زیر نشان داده شده است (شکل ۴).

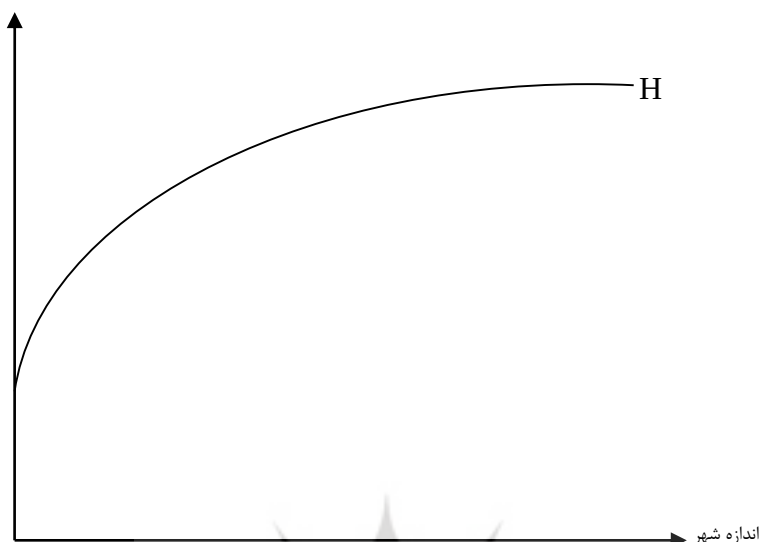

شکل ۴- ساختار سیستمی تئوری کیفیت زندگی (علل و مفاهیم) (Source: Hagerty et al, 2001: 55)

مطلوبیت فضای شهری به مثابه گردش سرمایه و منفعت عمومی

مطلوبیت و کیفیت و خوانایی و انسجام و رنگ و ... فضای شهری عامل مهمی در بازنمایی تصویری از ساختارهای شهری است. هایدگر عقیده داشت در نتیجه تکنولوژی، جهان به تصویر (و انسان به سوژه) تبدیل شده است. در مدرنیته جهان از راه تبدیل شدن به تصویر، جهان بودگی می یابد. هایدگر نوشت که مهم ترین رخداد بنیادین دوران مدرن، تصویرگری و جهان همچون تصویر است (احمدی، ۱۳۸۱: ۳۴۰). ارسطو در نخستین صفحه متافیزیک، دیدن را از سایر حواس انسانی برتر دانسته است (همان منبع: ۳۴۶). در دوران مدرنیته متاخر، تصویر به متن گفتمان شهری و سرمایه داری تبدیل شده است و سیمای شهر نقطه صفر تصویرهای شهری در اذهان مردم و توریست ها و بازدیدکنندگان است. تصویر سیمای شهری به سرمایه پیوند می خورد. سرمایه شامل اجناس قابل تبدیل به پول و پول قابل تبدیل به جنسی است که خاصیت مولد داشته باشد و مجموع ارزشهای مصرف نشده ای است که به منظور ایجاد ارزش همواره بیشتر، در چرخه تولید و مبادله به جریان می افتد (اسلیتر و تونکس، ۱۳۸۶: ۴۳) به همین دلیل مارکس پامی فشارد که سرمایه چیزی نیست مگر فرایند گردش. سرمایه اساساً درباره ی به گردش گذاردن پول برای ساختن پول بیشتر است. سرمایه عنوانی برای بیان ارزش است که آنرا به پیامد یا نتایج کار اجتماعی پیوند می دهد. هر چند تحقیقات بسیاری در ادوار موسوم به "دهه های رشد ملی" با تجمعات گسترده شهری و شکل گیری مادرشهرهای ملی و منطقه ای به مثابه نمادهای رشد اقتصادی (Alonso, 1975; Alonso, 1971, Henderson, 2000; Nakamura, 1985; Quigly, 1998) و پیشرفت برخورد کردند. توضیح این امر آن است که به دلیل اقتصاد مقیاس، صرفه جوییهای تجمع و بازگشت سریع سود سرمایه در مناطق متروپلیتن، گردش سرمایه در این مناطق تشدید می شود. این بحث در نظریه قطب رشد به خوبی

بیان شده است. چنانچه هیرشمن بر ماهیت تمرکز طلب توسعه اقتصادی در فضا اعتقاد داشت (صرافی، ۱۳۷۹: ۱۱۰) و موسلی^۱ با مفهوم ساز و کار علیت تراکمی بر تشدید تمرکز گرایی شهری به صورت چرخه ای تاکید می کند. تاکید ایشان بر حد نهایی کارایی [اقتصادی] شهری با توسل بر اندازه بزرگ شهری و مقیاس فضایی متروپلیتن است.

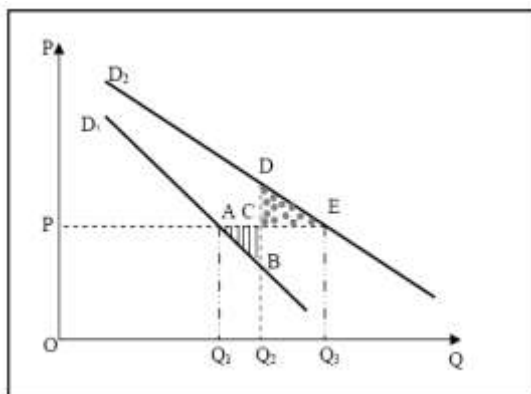

شکل ۵- کارایی اقتصادی تابعی از اندازه شهر

منبع: (زبردست، ۱۳۸۳)

اما با آشکار شدن محدودیتهای عقلانیت اقتصادی (Sen, 1999; Sen, 2009; Marx, 1976; Harvey, 1973, Habermas, 1984)، تهدید حیات اجتماعی (Jacobs, 1961; Andrews, 2008) و بوم شناختی (Land, 1976; Musters et al, 1998; Harding, 2006) کارایی اقتصادی شهر دیگر تابعی از اندازه شهر نیست و با متروپلیتن بیشتر از آنکه به عنوان نماد توسعه اقتصادی و پیشرفت برخورد شود بلکه از منظر افزایش نابرابری های منطقه ای (Daneshpoor, 2006) و گردش نامتعادل سرمایه ملی نگرین شده است. این نابرابری واکنش های ایدئولوژیک و سیاسی نیز در بین رهبران سیاسی جهان نیز برانگیخته است. چنانکه گاندی در هند، لینن در روسیه و مائو در چین به طور آشکاری بر افزایش جمعیت و سرمایه در کلانشهرها تاخته اند. چنانچه اشاره شد گفتمان تصویری شدن ادراک و دانش بشری، سیما- منظر شهری را به عامل مهم جذب سرمایه و رشد منفعت عمومی و کالای عمومی سوق می دهد. به این معنی که اگر در نظام اجتماعی - اقتصادی مسلط، سرمایه، عبارت از هرگونه ذخیره ارزشی است که کنش را تسهیل می کند (waldstorm, 2008: 1498) و سرمایه چیزی است که در اختیار سرمایه دار قرار می گیرد و از اینرو خصوصی می شود اما گردش سرمایه از رهگذر مطلوبیت فضای شهری در بین مناطق جغرافیایی کالایی عمومی است که در صورت توزیع نامتناسب آن علاوه بر بی عدالتی اجتماعی - اقتصادی باعث تحمیل بی عدالتی فضایی و اکولوژیکی نیز می شود که در شکل زیر آمده است (شکل ۱). در اینجا کارایی اقتصادی تابعی از اندازه شهر نیست بلکه تابعی از مطلوبیت فضای شهری است. اگر فرض کنیم که کالای عمومی Q مورد نظر دو منطقه است اما گردش نامتعادل سرمایه ناشی از نا-مطلوبیت فضای شهری در بین دو منطقه بیشتر باشد. تابع تقاضای منطقه اول با D1 و تابع تقاضای منطقه دو را با D2 نشان می دهیم. اگر دولت به اندازه OP مخارج سرانه بر روی این کالا داشته باشد. در این قیمت تقاضای منطقه اول برابر با Q1 و تقاضای منطقه دوم برابر با Q2 است. با توجه به اینکه دولت نمی تواند برآورد مناسبی از تقاضا داشته باشد بنابراین در هر دو منطقه به اندازه Q3 تولید می کند. در این حالت منطقه اول به اندازه مثلث ABC سود رفاهی و منطقه دوم به اندازه مثلث CDE زیان رفاهی را متحمل خواهد شد.

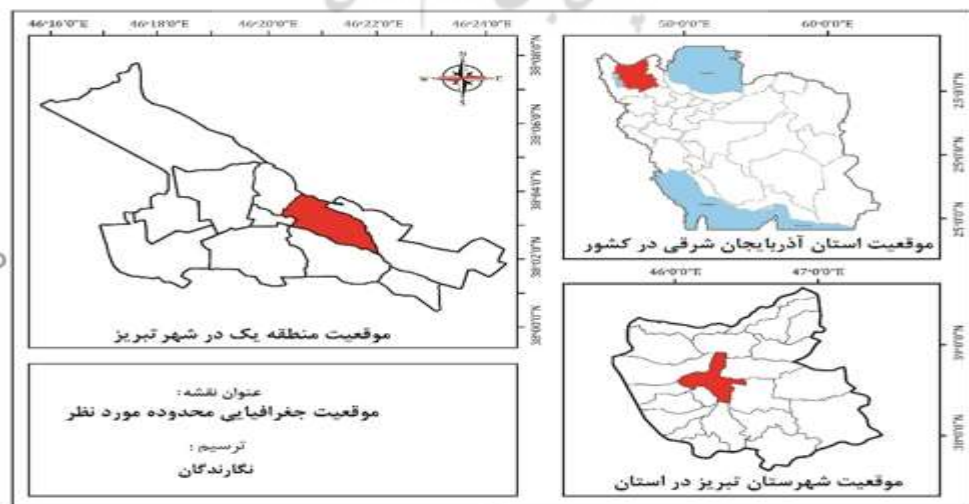
¹ - Mosley

شکل ۶- فضای شهری به مثابه کالایی عمومی منبع: صمیمی، ۱۳۸۴

معرفی محدوده مورد مطالعه

شهر تبریز به عنوان بزرگترین شهر شمال غرب ایران و قطب اداری، ارتباطی، بازرگانی، سیاسی، صنعتی، فرهنگی و نظامی این منطقه شناخته می‌شود. منطقه یک شهرداری تبریز، یکی از مناطق دهگانه این کلانشهر، با وسعتی حدود ۱۶۳۱/۹ هکتار در شمال شهر در مجاورت مناطق ۱۰، ۸، ۲ و ۵ واقع شده است. این منطقه از لحاظ وسعت حدود ۶/۵ درصد از مساحت کلانشهر تبریز را به خود اختصاص داده و طبق سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵، با جمعیتی معادل ۲۱۸۶۴۷ نفر، تراکم ناخالص جمعیتی ۱۳۷/۷ نفر در هکتار دارد که حدود ۵۵۲/۴ هکتار از آن کاربری مسکونی است و بدین واسطه تراکم خالص جمعیتی معادل ۳۸۳ نفر در هکتار دارد. از مجموع مساحتی این منطقه حدود ۲۰۰ هکتار آن بافت فرسوده است. گسل تبریز، وجود طبقات ناهمگون درآمدی، داشتن بافت فرسوده در کنار بافت‌های بسیار مدرن و دسترسی ناعادلانه نواحی مختلف این منطقه به خدمات شهری و... نیز از دیگر ویژگی‌های اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست‌محیطی منطقه یک کلانشهر تبریز است. از لحاظ توزیع گروه‌های اجتماعی و اقتصادی در سطح منطقه نیز، سهم گروه‌های بالا در منطقه ۱۶/۸ درصد، گروه‌های متوسط، ۶۸/۱ درصد و گروه پایین، ۱۵/۱ درصد می‌باشد.

شکل ۷- موقعیت جغرافیایی منطقه یک شهر تبریز

روش پژوهش

تحقیق حاضر به روش توصیفی- تحلیلی است که با استناد به شواهد کتابخانه‌ای و مشاهدات میدانی تحقق می‌پذیرد. جامعه آماری تحقیق منطقه ۱ شهرداری تبریز است که از تعداد ۱۲۰ نفر از ساکنان محدوده خیابان‌های منطقه ۱ به صورت تصادفی پرسشگری شده است.

متغیر کیفیت فضا

شاخص‌های متناظر بر کیفیت فضا ناظر بر ابعاد مختلف آن است که در جدول زیر بیان شده است (جدول ۳).

جدول ۳- شاخص‌های متناظر بر کیفیت فضا

ابعاد	گویه‌ها
بعد جسمانی	با درد جسمانی موجود، فضای منطقه ۱ تبریز تا چه حد چقدر مانع انجام کارهای روزمره تان می‌شود؟ چقدر برای انجام فعالیت‌های روزمره زندگی نیازمند درمان پزشکی هستید آیا منطقه ۱ شهرداری برای انجام زندگی روزمره مطلوب طراحی شده است؟ منطقه ۱ تبریز تا چه حد تحرک و چابکی شما را متاثر می‌کند؟ آیا شلوغی یا ترافیک فضا‌های عمومی همجوار منزل مسکونی شما مانع از خواب‌شما می‌شود؟ آیا بستر منطقه ۱ برای تجارت روزانه شما رضایت‌بخش است؟ منطقه ۱ تبریز برای جسم شما رضایت‌بخش است (از نظر صدا، تصاویر محیطی و ...)
بعد روانی	منطقه ۱ تا چه حد باعث می‌شود از زندگی خود لذت ببرید؟ چقدر فضای منطقه ۱ تبریز به زندگی شما معنا می‌دهد؟ منطقه ۱ تبریز امکان تمرکز بر فعالیت روزانه را برای شما فراهم می‌کند؟ آیا از نمایش شکل ظاهری بدن خود در خیابان‌ها و فضای منطقه ۱ در برابر بدن‌های دیگر لذت می‌برید؟ آیا فضای زیست عمومی و زندگی در خیابان‌هایی منطقه ۱ این امکان را برای شما فراهم می‌کند که از خود رضایت حاصل کنید؟ منطقه ۱ تا چه اندازه شما را دچار دچار حالاتی مانند دل‌گرفتگی، ناامیدی، اضطراب و افسردگی می‌کند؟
بعد اجتماعی	منطقه ۱ تبریز امکان برقراری روابط شخصی رضایت‌بخش را فراهم می‌کند؟ فضاهای عمومی منطقه ۱ قابل اعتماد است؟ آیا دوستان خود را در فضاهای عمومی منطقه ۱ می‌بینید؟ آیا با خانواده در خیابان‌ها و فضاهای عمومی منطقه ۱ قرار می‌گیرد؟
بعد محیطی	سیما- منظر خیابان‌ها در منطقه ۱ شما احساس امنیت می‌دهد؟ محیط اطراف شما در منطقه ۱ تبریز تا چه حد سالم است؟ آیا منظر ادراکی خیابان‌های منطقه ۱ برای شما آگاهی می‌دهد؟ به چه میزان در منطقه ۱ تبریز امکان فعالیت‌های تفریحی دارید؟
بعد کالبدی	توزیع کاربری‌ها در منطقه ۱ تبریز مانع از آرامش واحدهای همسایگی نمی‌شود دفع بهداشتی فاضلاب و مواد زاید در منطقه ۱ تبریز سلامت جسمی - روحی من را تهدید نمی‌کند هماهنگی سیمای بصری ساختمان‌ها در منطقه ۱ تبریز آرامش روانی در من ایجاد می‌کند
بعد اقتصادی	از فعالیت اقتصادی در منطقه ۱ رضایت دارم فضاهای عمومی منطقه ۱ برای فعالیت اقتصادی رضایت‌بخش است امکان توسعه فعالیت اقتصادی با توجه به جذابیت منطقه ۱ شهرداری وجود دارد

منبع (Rubinowicz & Czyska, 2015, 18)

تأمین قابلیت اعتماد

برای به دست آوردن پایایی تحقیق از ضرایب آلفا کرونباخ به شرح جدول زیر استفاده شده است (جدول ۴)

جدول ۴- ضرایب آلفا کرونباخ سازه های تحقیق

متغیر	ابعاد	تعداد گویه	ضریب آلفا	ضریب کل
کیفیت فضا	بعد جسمانی	۷	۰/۹۱/۲	۰/۹۰
	بعد اجتماعی	۴	۰/۸۴/۸	
	بعد روانی	۶	۰/۸۴/۱	
	بعد محیطی	۴	۰/۹۰/۱	
	بعد کالبدی	۳	۰/۹۰/۰۰	
	بعد اقتصادی	۳	۰/۹۰/۰۰	

منبع: نگارندگان

شاخص های متغیر کاهش آسیب پذیری منطقه ۱ تبریز

برای سنجش متغیر کاهش آسیب پذیری از منظر تحلیل همبستگی آن با کیفیت زندگی ضرایب آلفا به شرح زیر است (جدول ۵)

جدول ۵- آماره توصیفی متغیر کاهش آسیب پذیری

متغیر	ابعاد	تعداد گویه	ضریب آلفا	ضریب کل
کاهش آسیب پذیری	بعد اقتصادی	۵	۰/۹۰/۱	۹۰/۳۳
	بعد اجتماعی	۵	۰/۸۹	
	بعد کالبدی	۵	۰/۹۲	

گویه های متناظر بر هر بعد و ضریب آلفا کرونباخ در جدول زیر آمده است (جدول ۶).

جدول ۶- گویه های متناظر بر متغیر کاهش آسیب پذیری

متغیر	ابعاد	گویه	آلفا
کاهش آسیب پذیری در زلزله	بعد اقتصادی	وضعیت درآمدی و اشتغال سرپرست خانوار بر کاهش آسیب پذیری در برابر زلزله تاثیر دارد	۰/۱۵
		امکانات مادی و فیزیکی خانوار تاثیر مثبتی بر کاهش آسیب پذیری در برابر زلزله دارد.	۰/۱۴
		آینده و چشم انداز اقتصادی مطلوب بر کاهش آسیب پذیری در برابر زلزله تاثیر دارد	۰/۳۰
		تنوع درآمدی و شغلی بر کاهش آسیب پذیری در برابر زلزله تاثیر دارد	۰/۵۵
		فضای حقوقی کسب و کار و قوانین متضاد بر کاهش آسیب پذیری در برابر زلزله تاثیر منفی دارد	۰/۱۲
	بعد کالبدی	کاربری های مسکونی در منطقه ۱ دارای عناصر مزاحم نیستند	۰/۱۲
		کاربریهای خدماتی به صورت مناسبی توزیع و مکان یابی شده اند	۰/۱۹
		مبلمان پیاده روهای خیابان های در منطقه ۱ طرز مناسبی طراحی و تعبیه شده است	۰/۱۲
		کاربری های تجاری - مسکونی منطقه ۱ طرز مطلوبی قرار گرفته اند	۰/۱۳
		سواد و تحصیلات بالا بر کاهش آسیب پذیری در برابر زلزله تاثیر دارد	۰/۱۹
بعد اجتماعی	بعد اجتماعی	کیفیت مناسبات خانوادگی و عواطف خانوادگی بر کاهش آسیب پذیری در برابر زلزله تاثیر دارد	۰/۱۷
		حس مکان و حس اجتماعی دو منظر اصلی تاثیر گذار در کاهش آسیب پذیری در برابر زلزله هستند.	۰/۱۴
		تقویت سرمایه های اجتماعی و نمادین در منطقه ۱ شهرداری تبریز بر کاهش آسیب پذیری در برابر زلزله تاثیر دارد	۰/۱۴
		تأمین عدالت اجتماعی و برابری جنسیتی و نسلی بر کاهش آسیب پذیری در برابر زلزله تاثیر می گذارد	۰/۱۵

نتایج

این رساله به دنبال بحث و بررسی درباره رابطه معنادار بین کیفیت فضا در منطقه تبریز و کاهش آسیب پذیری در برابر زلزله است. با توجه به اینکه هر دو متغیر کیفیت فضا (مستقل) و کاهش آسیب پذیری (تابع) در سطح فاصله ای اندازه گیری شده اند، از آزمون همبستگی پیرسون برای سنجش رابطه آن ها بهره گرفته شد. گویه های شماره یک تا سیزده در پرسشنامه متناظر بر سنجش دو متغیر مستقل و تابع فرضیه فوق بودند. این آزمون نشان دهنده همبستگی مثبت و قوی بین متغیر مستقل کیفیت فضا و متغیر تابع کاهش آسیب پذیری در برابر زلزله می باشد. نتیجه نشان می دهد که به ازای یک واحد تغییر در متغیر مستقل، مقدار ۵۸۱/۵ واحد تغییر در متغیر تابع را می توان انتظار داشت. این پیش بینی براساس آزمون فوق در سطح ۹۵٪ به صورت دو طرفه معنی دار می باشد (جدول ۷).

جدول ۷- آزمون همبستگی پیرسون

ضریب همبستگی	تعداد پاسخگویان	سطح معنی داری
$R = .581$	$N = 120$	$\alpha = .05$

منبع: نگارندگان

همچنین از رگرسیون برای تحلیل مشارکت جمعی و فردی دو یا چند متغیر مستقل در تغییرات متغیر تابع استفاده کرده ایم. طبق نتایج این رگرسیون: رابطه بین متغیرهای کیفیت فضا و متغیر وابسته (کاهش آسیب پذیری) بر اساس جدول آنالیز واریانس یک طرفه با توجه به سطح معنی داری به دست آمده (۰/۰۰۰) در گام اول، دوم، سوم و چهارم خطی می باشد. با توجه به دوربین واتسن (۱/۷۹) استقلال خطاها، به عنوان یکی از پیش فرض های لازم جهت انجام تحلیل رگرسیونی مورد تایید واقع شده است. ضریب همبستگی متغیرها (R) در گام اول برابر ۵۸/۰، گام دوم برابر با ۶۳/۰، گام سوم برابر با ۶۳/۰ و گام چهارم ۵۹/۰ است که حاکی از همبستگی قوی و مثبت بین متغیرهای مستقل فرضیه و متغیر تابع است (جدول ۸).

جدول ۸- آماره های تحلیل رگرسیونی چند متغیره کیفیت فضا

مدل	متغیرها	تنا	t	Sig.	R	R square	Adjusted R square	Std error of the estimate	tolerance	آنالیز واریانس یک طرفه
مدل ۱	ثابت	۲۹/۲۹	۷/۲۰	۰/۰۰۰	۰/۵۸	۰/۲۹	۰/۳۴۱	۱۱/۴۸		۱۴۵/۴۴
	درآمد	۰/۶۴۵	۱۳/۸۵	۰/۰۰۰					۱/۱۱۰	۰/۰۰۰
مدل ۲	ثابت	۱۳/۳۹	۴/۴۲	۰/۰۰۰	۰/۶۳	۰/۲۸	۰/۳۷۴	۱۲/۱۱		۸۹/۹۹
	پایگاه اجتماعی	۰/۵۴۴	۱۱/۲۵	۰/۰۰۰					۰/۹۰۸	۰/۰۰۰
	تحصیلات	۰/۳۱۲	۲/۹۸	۰/۰۰۰					۰/۹۰۷	۰/۰۰۰
مدل ۳	ثابت	۱۴/۳۲	۱/۷۸	۰/۰۰۰	۰/۶۳	۰/۴۱	۰/۳۸۱	۱۱/۰۳		۵۹/۸۰
	سن	۰/۴۹۰	۵/۹۲	۰/۰۰۰					۰/۷۴۴	۰/۰۰۰
	درآمد	۰/۱۹۳	۲/۸۷	۰/۰۰۰					۰/۸۹۹	۰/۰۰۰
مدل ۴	ثابت	۱/۱۱	۱/۰۷	۰/۰۰۰	۰/۵۹	۰/۴۲	۰/۳۸۱			۹۵/۲۶
	تاهل	۰/۱۱۲	۲/۵۶	۰/۰۰۰					۰/۸۵۴	۰/۰۰۰
	تحصیلات	۰/۱۴۵	۱/۷۴	۰/۰۰۰					۰/۷۹۸	۰/۰۰۰

منبع: نگارندگان

نتایج آزمون همبستگی پیرسون و رگرسیون چند متغیره نشان می دهند که: «بین شاخص های کیفیت فضا در منطقه ۱ تبریز و کاهش آسیب پذیری رابطه معنی دار وجود دارد.» پس فرضیه تحقیق (H1) تأیید و فرض نول (H0) رد می شود.

بحث و نتیجه گیری

هر پدیده ای که به صورت کالبدی در فضای شهری اتفاق می افتد محمل نتایج متنوع غیر کالبدی و پیامدهای وسیع اجتماعی - اقتصادی است به همین دلیل بسیاری از اندیشمندان برنامه ریزی و طراحی شهری بر هستی شناسی سیال و متنوع پدیده های شهری تأکید می کنند. یکی از این پدیده ها کیفیت فضا و کالاهای عمومی است که معمولاً از طرف دولت و مدیریت بخش عمومی شهر به منظور انتفاع تمام ساکنین ایجاد می گردد. توزیع فضایی کیفیت فضا در واقع کالاهای عمومی هستند که مهمترین وظیفه حکومت همانا تهیه کالاهای عمومی است (Zhang, 2004: 2859). دیوید هاروی به خوبی بیان می دارد که هر راهبرد کلی که برای برنامه ریزی سیستم های شهری تدوین می شود باید به نوعی دربرگیرنده و هماهنگ کننده دو رشته سیاست باشد: یک رشته سیاستهایی که برای تغییر دادن شکل فضایی شهر (مقصود تعیین محل پدیده هایی مانند خانه، خطوط ارتباطی و مانند آن است) اتخاذ می شود و دیگری سیاستهایی است که برای تاثیر گذاشتن بر فرایندهای اجتماعی که در شهر جریان دارد اتخاذ می گردد (یعنی ساخت های اجتماعی و فعالیت هایی که افراد را با یکدیگر، سازمان ها را با مردم، امکانات اشتغال را با شاغلان و خدمات رفاهی را با جمعیت شهری مربوط می کند) (هاروی، ۱۳۷۹: ۳۷). اجتماع کنشگران اجتماعی و درگیری آنها در بازیهای متنوع اقتصادی علاوه بر اینکه برخی از کالاها و خدمات را در چرخه عرضه و تقاضای اقتصادی واجد ارزش و قیمت می کنند در عین مکانها و فضاهای شهری را نیز واجد ارزشهای گوناگون و متنوعی می کنند. کیفیت فضا یکی از شاخص های مهم حیات اجتماعی و جمعی و موثر در کاهش آسیب پذیری در برابر زلزله است. الکساندر (2020) در مقاله خود نه تنها کیفیت فضا را امری ترکیبی حاصل مجموع مناسبات ناشی از متغیرهای کالبدی و غیر کالبدی می داند در عین حال معتقد است که ترکیبی فعال است که در "لحظه بحران" بسیار تعیین کننده می باشد و همچنین آلبرتی و وانگ (2022) هم بر کیفیت فضا به مثابه زمینه حفظ انسجام عمل در شرایط بحرانی تأمل کرده اند. در منطقه ۱ شهرداری تبریز آشفتگی و به هم ریختگی و فقدان نظم و به کار بردن هنر و فرهنگ در سیمای خانه ها و ساختمان ها حکایت از ویژگی های موازی در عرصه خصوصی دارد و همچنین بر عکس قضیه هم صادق است. یعنی نظم و آرامش شهروندان و وضعیت و پایگاه اقتصادی خانوارها در کیفیت مصالح استفاده شده خودش را عیان می کند. بنابراین توزیع فضایی کیفیت فضا نه تنها یک کالا و منفعت عمومی است که در ارتباط با کاهش آسیب پذیری در برابر زلزله عمل می کند. همچنین این شاخص عینیت پدیده های غیر فضایی مانند وضعیت اقتصادی و اجتماعی اجتماع محلی را به مثابه آینه ای بازمی تاباند. در پیوستار کلی مورفولوژی شهرتبریز، وضعیت کالبدی خیابان ها و فضاهای عمومی و خصوصی منطقه ۱ شهرداری تبریز از اغتشاش و به هم ریختگی ناشی از وضعیت وجود بافت های حاشیه ای و خودرو در منطقه ۱، کمبود سطح خدماتی، آموزشی، بهداشتی، درمانی، ورزشی، فضای سبز، اداری، انتظامی تاسیسات شهری و تجاری در منطقه ۱ عدم توزیع مناسب کاربری ها و خدمات در سطح منطقه، فقدان سلسله مراتب عملکردی و کارکردی مناسب در سرویس دهی یا ارتباط دهی بافت مجموعه، سطح بالای ایستایی آب در منطقه و نیاز به زهکشی اراضی کمبود و توزیع ناموزون خدمات شهری چه از نظر کمی و چه از لحاظ کیفی باعث کاهش کیفیت فضا و از اینرو نامناسب بودن وضعیت آسیب پذیری در برابر بحران زلزله است. چنانچه در فرضیه هم مطرح شده است ارتباط معناداری بین این دو متغیر یعنی کیفیت فضا و کاهش آسیب پذیری در برابر زلزله در منطقه ۱ تبریز وجود دارد. مهمترین مساله در منطقه یک شهرداری تبریز که قابل تسری به مناطق دیگر هم هست همین تباین فضایی تکثیر شونده هست. این تباین به معنای ترکیبی

است که از نظر مفهوم کیفیت فضا دارای شدت و ضعف است و از نظر منفعت عمومی و یا کالای عمومی بودن هم حکایت از برخورداری و عدم برخورداری برخی فضاها در قیاس با فضاهای دیگر است. اینجا هزینه‌های کالای عمومی به یکسان منتشر نشده است برخی فضاهای منطقه یک هزینه بیشتری پرداخت می‌کنند. نتیجه حاصل این خواهد بود که فضاهای با کیفیت کمتر در لحظه بحران از وضعیت نامناسبی نسبت به فضاهای دیگر خواهند داشت.

منابع

- اسلیتر دن، فرن تونکيس (۱۳۸۶)، جامعه بازار؛ بازار و نظریه اجتماعی مدرن، (ترجمه حسین قاضیان)، تهران: نشر نی
- احمدی، تقی؛ ذاکر حقیقی، کیانوش، پورجوهری، امیرحسین (۱۴۰۰). تاثیر مولفه‌های کالبدی تبلیغات شهری در آلودگی بصری منظر شهری، *دانش شهرسازی*، ۳، (۴): ۴۱-۶۴
- احمدی بابک (۱۳۸۴)، هایدگر و تاریخ هستی، چاپ سوم، نشر مرکز، تهران
- امین زاده، بهناز (۱۳۹۴). ارزش ها در طراحی منظر شهری: پایداری، زیبایی و هویت، دانشگاه تهران، چاپ دوم
- بیانچینی فرانکو، (۱۳۹۳)، منظر ذهنی شهر؛ مفاهیم، بازنمایی های فرهنگی و کاربست های سیاست گذارانه، ترجمه محمدعی زکریایی، انتشارات تیس
- پیری عیسی (۱۳۹۰)، تبیین علمی حکمروایی مطلوب و کارایی ارتباطی شهر، مطالعه موردی نظام شهری استان آذربایجان شرقی، پایان نامه دکتری، دانشگاه تبریز
- پیری عیسی، لیلا هاشمی (۱۴۰۰)، رنسانس خیابانی خوانشی بر تولید فضای اجتماعی با تاکید بر تریالکتیک لوفور جغرافیای مورد کاوی سبزه میدان زنجان، نشریه علمی جغرافیا و برنامه ریزی، ۲۵، (۷۸): ۱۱۶-۱۰۱
- کرایب یان (۱۳۸۸)، نظریه اجتماعی کلاسیک؛ مقدمه ای بر اندیشه مارکس، وبر، دورکهم، زیمل، ترجمه شهناز مسمی پرست، نشر آگه
- کرمی، اسلام؛ (۱۴۰۳)، تحلیل اهمیت- عملکرد شاخصهای طراحی شهری پایدار در رضایتمندی و وفاداری به مکان مورد پژوهش: بافت مرکزی کلانشهر تبریز. جغرافیا و برنامه ریزی، ۲۸، (۸۸): ۳۲۸-۳۰۵
- کوثری، فاطمه؛ ناصری، غلامحسین (۱۳۹۲) منظر شهری و نقش آن در توسعه و طراحی شهری پایدار، پنجمین کنفرانس مدیریت و برنامه ریزی شهری، مشهد، ایران
- ذکاوت کامران (۱۳۸۵)، چارچوب استراتژیک مدیریت بصری شهر، مجله آبادی ها، ۵۲: ۱۴-۴۰
- گوهری، انوشه؛ ایرانی بهبهانی، هما؛ صالحی، اسماعیل (۱۳۹۵). روش شناختی ادراک منظر شهری در ارتباط با ذهنیات و خاطرات جمعی، *محیط شناسی*، ۴۲، (۱): ۱۹۵-۲۱۰
- رفعیان مجتبی، عسگری علی، عسگری زاده زهرا (۱۳۸۸)، سنجش میزان رضایتمندی ساکنان محله نواب، پژوهش های جغرافیای انسانی، ۴۱، (۶۷): ۲۴-۳۹
- رئیی حجت الله، مرتضی باقری، علی محمدی (۱۳۸۹) کیفیت زندگی، مفاهیم و رویکردها، نشر آرمان
- روستایی شهریور، محمدرضا پورمحمدی، حکیمه قنبری (۱۴۰۱)، مدلسازی ساختاری تئوری شهر هوشمند بر پایه حکمروایی شهری در ایران، نمونه موردی شهرداری تبریز، نشریه علمی جغرافیا و برنامه ریزی، ۲۶، (۷۹): ۱۵۵-۱۶۹
- ژوناس اولیویه (۱۳۹۴)، رویای شهر، ترجمه محمود قلعه نویی، انتشارات دانشگاه تهران
- صرافى مظفر (۱۳۷۹)، مبانی برنامه ریزی توسعه منطقه ای، انتشارات سازمان مدیریت و برنامه ریزی
- نژاد ابراهیمی احد، معصومه آیشم (۱۴۰۰)، جایگاه برندسازی در تحولات شهری تاریخی ایران اسلامی نمونه موردی دارالسلطنه تبریز در دوره قاجار، نشریه علمی جغرافیا و برنامه ریزی، ۲۵، (۷۸): ۴۳-۵۸
- یوسفی، علی و همکاران (۱۳۹۳). منظر شهری، ششمین کنفرانس مدیریت و برنامه ریزی شهری، مشهد: ایران.

Alexander, E. (2020), The public interest in planning: from legitimation to substantive plan evaluation, *Planning Theory*, 1, (2): 246-249. <https://doi.org/10.1080/14649357.2022.2154824>

Alonso W. (1975), Location Theory, Cambridge, MIT

Alonso, W. (1971), Economics of Urban Size, papers of the regional science association, 26: 67-83. <https://doi.org/10.1177/03091325231186810>

Alberti M. & Wang T. (2022). Detecting patterns of vertebrate biodiversity across the multidimensional urban landscape, *Ecology letters*, 25: 1027-1045. <https://doi.org/10.1016/j.jag.2022.102936>

Baldvin C., Leonard R., (2002), quality of life and attendance in primary schools, the university of Newcastle press

- Campbell, H. and Marshall, R. (2019), Utilitarianism's bad breathe? A re-evaluation of the public interest justification for planning, *Planning Theory*, 1(2):163-187. <https://doi.org/10.1007/s00500-023-08128-6>
- Daneshpour, Z., (2006), Improving Urban Problem- Solving Approaches, the Case of Tehran , Life in the Urban Landscape, International Conference for Integrating Urban Knowledge & Practice: Sweden
- Harvey, D., (1973), Social Justice and City, Oxford Press.
- Habermas, J., (1984), On Reconstruction of Historical Materialism, tr. By Shapiro, Heinemann, London
- Habermas J. (1987), The theory of communicative action; life world and system: a critique of functionalist reason, trans by: Tomas McCarty, Boston: Beacon Press
- Hagerty, C.C., Coleman, T.L. and Long, O., 2004, Supervised and Unsupervised Neural Models for Multispectral Image Classification, ISPRS, <http://www.isprs.org/istanbul2004/comm7/papers/20.pdf>.
- Henderson V., (2000), How Urban Concentration Affects Economic Growth, World Bank Working Paper, World Bank, Washington D.C.
- Jones N. (2019), Environmental activation of citizens in the context of policy agenda formation and influence of social capital, *Social science*, 47: 121- 136. <https://doi.org/10.1007/s00500-023-08128-6>
- Lawton M. P., (1991), Back ground: a multi dimensional view of quality of life in frail elder in Sandiago, academic press
- Moroni, S. (2004), Toward a reconstruction of the public interest criterion, *Planning Theory*, 3(2): 151-171. <https://doi.org/10.1080/0309826032000145070>
- Mazza, L. (1990), Planning as a moral craft, *Planning Theory*, 2(3): 47-50. [https://doi.org/10.1016/S0277-9536\(01\)00277-5](https://doi.org/10.1016/S0277-9536(01)00277-5)
- Rahman, M. (2003), measuring the quality of life across countries, sensitive analysis of well-being indice wider international conference on inequality, poverty and human well being, may, 30-31, Helsinki, Finland
- Nakamura, R., (1985), Agglomeration Economics in Urban Manufacturing Industries: A case of Japanese Cities, *Journal of Urban Economics*, 17(1): 108- 124. <https://doi.org/10.1177/0309132516686011>
- Philips, D. (2006), quality of life, Routledge, London and New York
- Quigly, J., (1998), Urban Diversity and Economic Growth, *Journal of Economic Perspectives*, 12(2): 127-138. <https://doi.org/10.1525/sop.2010.53.4.551>
- Rubinowicz P. & Czysnska K. (2015). Study of city landscape heritage using radar data and 3d city models, 36th symposium on remote sensing of environment, Germany
- Southworth, M. (2005). Reinventing main street ; from mall to townscape mall, *Journal of urban design* 10 (2):151-170. <https://doi.org/10.1525/sop.2010.53.4.551>
- Sen A., (1999), Development as freedom, Oxford university press
- Tweed C and Sutherland M. (2007), Built cultural heritage and sustainable development , *Land use and Urban planning*, 83: 62-69. <https://doi.org/10.1080/0309826032000145070>
- Tobias S., Wahl P. M., (2020), Can place branding support landscape conservation in city regions? A case study from Switzerland, *Land Use Policy*, 30:266– 275. <https://doi.org/10.1177/0309132516686011>